

Magdalena Wagnerová

Tajemné vody Čech, Moravy a Slezska

Praha, 2024

NAKLADATELSTVÍ
PIOTI

Obsah

Ďjó, moře!	/	9
1. Zlobná Čertovka	/	13
2. Botič hučí po lučinách...	/	17
3. Jevanské rybníky	/	23
4. Amerika	/	27
5. Lužní soutok	/	31
6. Temné Konětopy	/	35
7. Rusalčino jezírko	/	39
8. Zlověstný Orlík	/	43
9. Borkovická blata	/	49
10. Jihočeské moře	/	53
11. Šumavské jedinečnosti	/	59
12. Černé jezero	/	67
13. Čertovo jezero	/	71
14. Plešné jezero	/	75
15. Údolní nádrž Lipno	/	79
16. Nejmladší jezero v Čechách	/	83
17. Ostende u Plzně	/	87
18. Andělská rezervace	/	93
19. Císařský pramen	/	97
20. Bobří soutěska	/	101
21. Holanské elegie	/	105
22. Máchovo nejezero	/	109
23. Riviéra severu	/	117
24. Meandry Smědé	/	121
25. Josefův Důl	/	125

Copyright © Magdalena Wagnerová, 2024

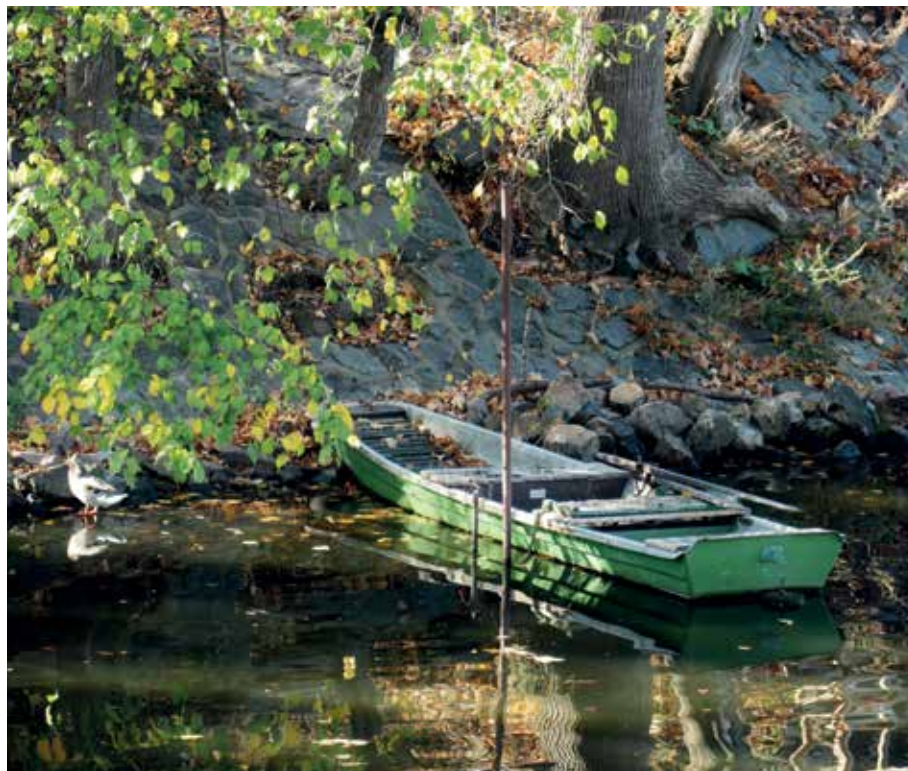
Photos © Pavel Jeřábek, Magdalena Wagnerová, Vilem Jindra (Wikipedie), Antoni Pawłowski (Wikipedie), Jannis Raabe (Wikipedie), Tučňák (Wikipedie), 2024

Copyright © Nakladatelství PLOT, 2024

ISBN 978-80-7428-471-7

Tajemné vody Čech, Moravy a Slezska

- 26. Mumlavský vodopád / 129
- 27. Pramen Labe / 133
- 28. Jinolická třetice / 139
- 29. Čertova Stvořidla / 145
- 30. Morava páteří Moravy / 149
- 31. Velký Pavlovický rybník / 155
- 32. Slezská Harta / 159
- 33. Draci z Jezera / 163
- 34. Věstonické vody / 169
- Prameny, odkazy a další literatura / 175

Prám Antonínův, na němž jsou zbudovány lehké stavby plovárenské, jest upoután, kde se hřbet Orše poněkud čerí, větre písčinu zvící padesáti sáhů. V těchto místech břeh směrem k městu je pokryt vrbinami, končícími se před zahradami jirchářů a výrobců oplatek. Zarůstá příliš každého léta, zachovávaje vzhled ježatosti téměř neušlechtilé. Nikdo jich neštípí, a těm, kdo jdou k řece, nezbyvá než maličko stezek, žel, úzkých. Na počátku cest je zaraženo po tyči zhruba omalované, jež, jako oslice sedlo, nese nápis: Říční lázně.

(Vladislav Vančura, Rozmarné léto)

Mlýn dolanský podle starého obyčeje se zastavil při posledním pána svého vydechnutí a celé okolí nad nenadálým, neobvyklým tím tichem takřka zkamenělo. Štěpy v sadě, obalené květem růžovým a bílým, podivením sebou ani nepohnuly, větřík, jasnou hladinu rybníka po celé ráno dováděně rozčeřující, úžasem zatajil dech, šepotavé rákosí ostýchavě oněmělo. V olších u potoka to utichlo jako v kostele.

(Karolina Světlá, Kříž u potoka)

ĎJÓ, MOŘE!

Voda rovná se život, neboť z vody se člověk rodí a z vody je stvořený. Voda činí tři čtvrtiny lidského těla. Pokud člověk přestane pít, zemře. Pokud nezíská vodu k zavlažování, jeho pole přestanou rodit a on rovněž zemře. Voda je základ našeho života, a tak tvoří logický středobod našeho zájmu. Právě z tohoto důvodu se lidé od nepaměti usazovali v její blízkosti, chovali se uctivě k jejím pramenům, tokům a všemožným nádržím, přisuzovali jí nadpřirozené a božské síly. Dobře věděli proč.

Krajina bez vody jako by byla mrtvá; v nejlepším případě připomíná ptáka bez křídel, dům bez střechy, železnici bez pražců. A přitom stačí málo, jediná tuň, studánka, pramen nebo potok, klikatící se říčka, rašelinní jezírko, vstřícný brod, nepatrný vodopád či majestátní soutok... a pochopitelně všechny ty rybníky a řeky a jezera, jež dotvářejí českou krajinu s nezměrnou výpovědní hodnotou. Všechny ty vodní „úkazy“ charakterizují svůj kraj působivěji než podrobné verbální popisy a často se stávají nezastupitelnými symboly. Nejedno malebné vodní zákoutí doplňuje místo nemalého historického významu, mnohá skrývají tajemství, snad temnou minulost, magickou sílu či nevšední příběh, jako by soupeřily o naši přízeň či pozornost. V tomto souboji však není vítězů ani poražených, všechna ta místa, všechny pablesky odrážející se ve vodní hladině, ať už jde o vody stojaté, průtočné, líné nebo dravé, se stávají naším vděčným cílem. Kdo během svých putování krajinou hledá něco víc než jen pohyb z místa A do místa B či pouhopouhý pobyt na čerstvém vzduchu, je znovu uchvacován a překvapován. Bezcílné bloumání krajem se díky vodním klenotům stává dobrodružstvím s přidanou hodnotou, jež může bohuľibě naplnit náš čas.

Voda k sobě přitahovala pozorost člověka odedávna a vystupuje proto v mnoha pověstech a bájích, jak se lze dočíst snad v každé knize, věnované tomuto tématu, a u každého autora Aloisem Jiráskem počínaje a současnými spisovateli konče. A protože s vodním živlem bývá v našich zeměpisných šířkách často spojován nadpřirozený úkaz zvaný vodník, má česká literatura příběhů s nazelenalým mužíkem, ze kterého ustavičně crčí či kape voda, požehnaně. Báseň Vodník ze sbírky

Kytice Karla Jaromíra Erbena se učí ve školách a vodníka-nevodníka Jana Nerudy si oblíbil každý čtenář *Povídek malostranských*: „Chodil vždy s kloboukem v ruce. Ať byl sebevětší úpal mrazový nebo sluneční, nanejvýš že držel svůj nízký, ale baňatý cylindr se širokou střešou nad hlavou jako parasol. Šedivé vlasy byly hladce přičísnující k lebce a spojovaly se vzadu v cůpek tak pevně stlačený a svázaný, že se ani nekýval – jeden to z nejposlednějších cůpků v Praze, už tenkrát byly tu jen dva nebo tři. Zelený fráček jeho, se zlatými knoflíky, měl živůtek jen krátký, zato byly ale šosy dlouhé a tloukly hubenou, malou postavičku páně Rybářovu do vychrtlých lýtek...“ Nerudův tzv. has-trman však nebydlel pod vodní hladinou, ale v Hluboké cestě s vyhlídkou na Petřín, a k jeho nejčastějším výrokům patřil povzdech: „Ďjó, moře!“ Když postával u okna a hleděl ven, jeho ústa se chvěla a stařec v ústech pocítoval nevýslovný tlak. V tu chvíli neviděl nic určitého, spíše jen oslnivý třpyt, jako kdyby se rozpustil dým, a všechno se vlnilo až k jeho oknu, až do jeho oka, jako opravdové moře. Tím se Neruda dotknul jednoho z největších národních nedostatků, které trápily Čechy snad ve všech epochách a časech – absence moře. O to houževnatěji upínáme zrak k našim jezerům, rybníkům, řekám, bystřinám, potokům, bažinám, mokřadům, pramenům, studánkám a tůňm, kde odedávna žijí nejrůznější vodní přízraky v lidské i žabí podobě, s blánami mezi prsty, nadpřirozenými schopnostmi a často nenávislnou povahou. Vodníci povětšinou schraňují duše utonulých smrtelníků a obvykle zastupují zlo. Z nedostatku Poseidonů, Neptunů, Sirén, najád, nymf a podobných mořských zjevení si veskrze vnitrozemští Čechové vytvořili vodní demony spíše slovanského typu a zalidnili jimi své pověsti.

František Langer věnoval vodním nadpřirozeným zjevením hned několik příběhů. Například v pověsti o vodníkovi od Karlova mostu, jenž se „od Malé Strany zvedá zprvu jen nad břehem, ale už jeho třetí oblouk se klene přes rameno Čertovky. Mezi ní a samým proudem Vltavy leží ostrov Kampa. Na něm stojí celé městečko, které se udělalo pro sebe uprostřed Prahy a je spojeno s ní jen mostem a lávkami. Má své domky, své trávníky, stromy a zahrady, své vlastní náměstíčko a na něm slavné hrnčířské trhy, svůj kus mostu, zbudovaného Otcem vlasti, a hodný kus vltavské hladiny, za povodní až nepříjemně veliký, a pod hladinou svého zdomácnělého vodníka, pana Josefa...“

Langrův vodník bydlel pod čtvrtým obloukem Karlova mostu a snad proto se mezi vodníky těšil značné vážnosti. Byl úctyhodně starý a údajně pamatoval v místech svého přebývání ještě divokou Vltavu a brod, než zde vzniklo velké město a byl postavený staroslavný kamenný most. Ve svém nemalém majetku měl pan Josef duše utonulých z pravěku, starověku i středověku, z časů válečných i z doby, kdy došlo na stavbu Karlova mostu. Zažil zde nejednu korunovací, bitvu a hladomor. Byl zadobře s voraři, kteří mu do vody házeli balíčky tabáku, aby je nechal v klidu proplout peřejemi, jako se štěchovickými hrnčíři, kteří mu občas odhodili nějaký hrnek, aby měl kde skladovat svoje duše. Ale nebyl by to František Langer, kdyby jeho vyprávění o podvodním zjevení neskončilo tak trochu naruby; pan Josef na stará kolena zanechal vodnického řemesla, zřídil si půjčovnu loděk, začal tonoucí proti své přirozenosti zachraňovat a ve volných chvílích s oblibou navštěvoval místní hostinec. Inu, Čech.

1. ZLOBNÁ ČERTOVKA

(Praha, Malá Strana)

Strouha, stoka, odpadní kanál, vodní příkop, případně také náhon... to všechno může být Čertovka na pražské Kampě. Dnes asi už nikomu nepřipadne, že nynější název tohoto náhonu má něco společného s pekelnými živly, tedy s čímisi temným, zlověstným, nebezpečným, ničivým. V minulosti známý malostranský kanál nesl prostý název Strouha, říkalo se mu také Strouha Malostranská nebo Malá, Venclíkovská, Štěpánovská a pochopitelně také Rožmberská, což s největší pravděpodobností souviselo s majiteli okolních pozemků. Dnes Čertovka vypadá spíš jako mírumilovný potok, který má jediný úkol, vytvářet romantická zákoutí lahodící lidskému oku – až při bližším zkoumání zjistíme, že tento kanál, oddělující ostrov Kampa od břehů Malé Strany, je přece jen něčím jiný. Ve své podstatě je to opravdu strouha, napájená dlouhou podzemní štolou, jež přivádí vodu z horní části Smíchovského zdymadla poblíž mostu Legií a vrací ji zpět do Vltavy u Karlova mostu.

Ve středověku Strouha nevyhovovala požadavkům zdejšího života, a tak ji malostranští johanité upravili, aby mohli regulovat průtok vody pro četné mlýny, z nichž některé se na Kampě dochovaly dodnes – jakož i populární a oblíbené dřevěné kolo Velkopřevorského mlýna. A protože Čertovka protéká mezi obytnými domy a klene se přes ni několik mostů, říká se této městské části *Pražské Benátky*. Lidé sem chodí na procházky, umělci a především turisté tu rádi a hojně fotografují, panuje tady vlídná atmosféra. Pokud chce někdo ucítit závan pekla, musí se zaměřit na podzemní část kanálu, v pověstech nepřesně označovanou jako pramen Čertovky a jeden z vchodů do podsvětí.

O původu pekelného pojmenování kanálu panují četné dohady. Některé zdroje odkazují k 19. století a názvu jednoho z místních domů „U Sedmi čertů“. Badatelé hledali souvislost mezi pojmenováním kanálu a ženou, která bydlela osmadvacet let v paláci na Maltézském náměstí, aniž by jedinkrát vyšla ven, a vůbec se chovala více než podivně. Obývala byt ve druhém poschodí jen s mnoha kočkami a ptáky. Objekt byl víceméně prázdný, jen v přízemí žil domovník,

kteří musel paní domácí podávat jídlo okénkem ve dveřích – ovšem podobných vyšinutých žen po Praze jistě vždycky žilo habaděj.

Dům zvaný U Sedmi čertů není jen výplod něčí fantazie, jedná se o skutečný objekt, známý jako palác Straků z Nedabylic. Hrabě Jan Petr Straka z Nedabylic byl český šlechtic, také zakladatel Strakovy akademie, a právě jeho rodové jméno nese palác dnes. Je chráněnou kulturní památkou a najdeme ho v sevření Maltézského náměstí a Lázeňské ulice v srdci Malé Strany. Na jeho místě na přelomu 16. a 17. století stál renesanční dům, ve kterém měl liteckou dílnu nizozemský sochař a mystik Adrian de Vries, který vytvořil první sochy pro Rudolfa II. Tento muž je podepsaný také pod sochařskou výzdobou Valdštejnské zahrady.

V druhé polovině 17. století prošel objekt barokní přestavbou. Palác tedy tvoří dvoupatrová budova s podloubím, obrácená směrem do Maltézského náměstí, jednopatrové zadní křídlo a přízemní pravé křídlo, uzavírající dvůr. Ještě dnes jsou na jednom z nároží patrné pozůstatky věže, které byly pravděpodobně součástí johanitského opevnění.

K pestré škále majitelů paláce patřil i jistý Karel Ignác Clary-Aldringen, nejvyšší mincmistr Českého království, který objekt prodal Josefovi z Valdštejna¹. Ten byl – podobně jako mnoho mužů z jeho rodu – generál, ale proslavil se spíše jako zaměstnavatel italského spisovatele a světoznámého dobrodruha Giovanniho Giacoma Casanovy, jenž působil na jeho zámku v Duchcově coby knihovník. Tam také Casanova napsal své proslulé *Paměti*.

V současnosti v domě čp. 476 na Maltézském náměstí sídlí Konzervatoř a střední škola Jana Deyla, známý slepecký ústav, a tak ne jeden kolemjdoucí může zaslechnout z nitra budovy hudbu. V minulosti se ale čas od času, vždy výhradně okolo půlnoci, odtud údajně linul sirný zápach a do nočního ticha se ozýval ďábelský smích...

V druhé polovině 19. století totiž zakoupil palác pražský advokát JUDr. Václav Niemetz, a tak se do domu nastěhovala i jeho poněkud podivínská a především neprovdaná dcera Louisa, o které psal i známý pražský autor Ignát Herrmann. Povídka se jmenuje *Bankrot páně Křikavův* a pojednává o fyzicky postižené dívce, která se odmítla provdat za muže, o němž se dozvěděla, že si ji bere pouze pro peníze. Předob-

razem Herrmannovi prý skutečně byla žena, která žila v domě U Bílého koníčka. Ten však obyvatelé Malé Strany překřtili na dům U Sedmi čertů a jeho majitelce pro nelidské chování k nájemníkům začali říkat Čertovka. A sirný zápach? Pokud ta žena skutečně neopustila svůj byt neuvěřitelných dvacet osm let, není se čemu divit.

¹ Josef Karel Emanuel z Valdštejna žil v letech 1755–1814.

2. BOTIČ HUČÍ PO LUČINÁCH...

(Praha a okolí)

Česká metropole se pyšní třemi řekami, třiceti sedmi rybníky, třemi vodními nádržemi, třiceti čtyřmi retenčními nádržemi a devadesáti devíti drobnými vodními toky o celkové délce 337,8 kilometru, pro které se vžil označení *potok*. Botič je z nich patrně ten nejslavnější. Tím se dostáváme k písni *Kde domov můj...*

„Kde domov můj, kde domov můj?

Voda hučí po lučinách, bory šumí po skalínách,

v sadě skví se jara květ, zemský ráj to na pohled!“ (atd.)

Píseň poprvé zazněla v Praze 21. prosince 1834, v divadelní hře Josefa Kajetána Tyla *Fidlovačka aneb Žádný hněv a žádná rvačka* ve čtvrtém jednání, kdy na ševcovské pouti v Nuslích zpívá slepý houslista Mareš. Škroupova píseň postupem času zlidověla a stala se jakousi neformální vlasteneckou hymnou. Později ji stihla tvrdá cenzura, Tyl ji nesměl zařadit ani do svého vlastního textu *Lesní panna aneb cesta do Ameriky*, nesměla se zpívat na veřejnosti a cezoři ji vyřezávali z pěveckých sborníků. Dostala se dokonce na jakýsi oficiální policejní seznam nebezpečných textů. Ale jak už se v dějinách stává, byla to právě tato píseň, respektive její první sloka, která se později stala českou částí československé státní hymny nové mladé republiky. Její slova zná pravděpodobně každý Čech, ale kdo ví, jakou krajinu měl autor na mysli? Existuje toerie, že píseň opěvuje někdejší Nuselské údolí; skaliny měly být skály pod hradbami Nového Města pražského, sad, kde se skví jara květ, byly dnes už neexistující Wimmerovy sady a vodou, která hučí po lučinách, měl autor na mysli právě Botič. Který vodní tok se může chlubit, že se dostal až do národní hymny?

Dnes už člověku připadá podivné až neuvěřitelné, že by někde v okolí Botiče šuměly bory a každý rok se skvěl jara květ, ale dříve býval zejména úsek mezi Záběhlicemi a Hostivaří půvabný. Dodnes je chráněný jako Přírodní památka Meandry Botiče a kdysi mohlo jít o malebné přírodní zákoutí, charakterizované působivým vodním tokem a okolní netknutou krajinou s loukami a menšími lesíky.

Potok se nejprve jmenoval Kydron, později dostal nepříliš vynalézavý název Vinný potok, protože protékal mezi vinicemi. Tento název se dochoval dodnes, ale týká se pouze jednoho z levých přítoků Botiče poblíž Průhonic. Název Botič zřejmě souvisí se slovesem *botěti* či *botnati* neboli přibývatí na objemu, a tím s častými povodněmi, které v těchto končinách nebyly ničím výjimečným, protože potok v té době ještě nebyl nijak regulovaný. Situace se změnila až v roce 1962, kdy vznikla Hostivařská přehradní nádrž, která zabránila nejhorším katastrofám.

Botič je ovšem nejen slavný, ale také nejdelší pražský potok. Od pramene v lese Okrouhlíku nedaleko Křížkového Újezdce poblíž obce Čenětice až k vyústění do Vltavy pod železničním mostem v Praze dosahuje 34,5 kilometru, a nic na tom nezmění skutečnost, že jeho pramen byl po melioračních zásazích v 50. letech 20. století posunutý o něco níž pod les, na místo zvané Ovčáry, a že teče více než kilometr schovaný v potrubí.

Botič protéká výše zmíněnými Čeneticemi, dále obcemi Olešky a Kocanda, aby zamířil přímo do Průhonické obory a zámeckého parku, kde chvíli pobýde ve vlídné a poklidně stojaté společnosti několika rybníků. Odtamtud prozurčí průhonickým údolím a je v Praze. Následuje přírodní park Botič – Milíčov, potom Křeslice a přes Petrovický jez, aby se v Petrovicích nadechl a střemhlav se vrhnul do Hostivařské přehrady. Když tuto obrovskou vodní nádrž zdolá a nechá za zády, zamíří ke staré Hostivaři a začne rozpustit meandrovat v duchu dalšího přírodního parku. A je v Záběhlicích. Mine Růžový ostrov, Hamerský rybník, a nezbývá než se s přírodním prostředím rozloučit, dál už Botič čeká jen regulované koryto a ryze městská zástavba: reál Michelské plynárny, odstavné nádraží Praha-Jih, Vršovice, Nusle. Okolo Bohdalce, Tyršova vrchu a michelské synagogy si to Botič namíří k dolní části Havlíčkových sadů alias Grébovky, potom proběhne mezi Nuselským pivovarem a Divadlem na Fidlovačce přímo na Folimanku a odtamtud přes Ostrčilovo náměstí pod hradby bájného Vyšehradu. Tam zmizí Pražanům z očí, proteče kanalizovaným zakrytým potrubím a na Výtoni vteče do Vltavy, kde se rozplyne.

Botič však nemusí zoufat. Ten, který už dávno zmizel ve vzdálených vodách a rozmělnil se do mořské masy, v živé paměti zůstane díky umělcům. Stačí vzpomenout na jedinečné album *S úsměvem Donkichota*, kde Jan Vodňanský svým nezaměnitelným způsobem zpěvně recituje (anebo

recitačně zpívá): „Oty skoky o tyči, končí vždycky v Botiči, každý sudý rok, protože je cvok.“ Botič se prodral také do tvorby skupiny Visací zámek; v jejich písni Zatykač se totiž zpívá: „Bič a rychle pryč, jenom jedenkrát nechal jsem se zlákat, bič a rychle pryč, už se těším na Botič.“ Ani literatura nezůstala Botiči nic dlužná; nejdélšímu pražskému potoku vzdal hold český učitel, básník a prozaik František Křelina² textem *Na březích Botiče* (1948). Byl to poslední román, který napsal před svým zatčením a uvězněním na základě zkonstruovaného procesu v roce 1951. Botiči se věnoval i známý autor pověstí Václav Cibula. V *Nových pražských pověstech* píše, že také název Vršovice přímo souvisí s Botičem, protože na potoce tu měli místní rybáři své vrše, do kterých chytali ryby, a později podle nich pojmenovali i svoji část města.

Jedna z pověstí uvádí, že Botič býval neobyčejně rybnatý a zdejší ryby byly mnohem chutnější než z Vltavy, která byla už tenkrát značně znečištěná. A tak se k Botiči občas vydal na ryby i vyšehradský děkan s kanovníkem. Chytali prý tenkrát štiky a okouny, když je přepadli lidé z Nového Města a hnali je až zpátky na Vyšehrad. Bylo z toho mnoho

² 1903–1976, v roce 1951 odsouzený za velezradu, 1960 amnestován, 1967 rehabilitován.

povyku, každá strana tvrdila svoje a obhajovala právo na botičský revír. Rozepře se dlouho protahovala a musel ji ukončit až soud, který rozhodl, že Botič spadá pod Vyšehradskou kapitolu.

Jiná pověst vypráví o tom, jak na Štědrý den teklo namísto vody v Botiči víno, protože v Nuselském mlýně bylo ten večer veselo. Když to lidé zjistili, začali se sbíhat ke břehům potoka a nabírat víno do dlaní i všemožných nádob, aby si udělali zásoby, ale netrvalo dlouho, víno bylo čím dál slabší, až se proměnilo opět v čirou vodu. Tehdy údajně Botič dostal název Vinný potok.

A když byl teplý rok, nastalo jaro a nadešel Slunovrat, z hlubin Botiče vystoupila hrozivá obluda, vzdáleně připomínající obrovskou ženskou postavu, došla až k prameni, tam se otočila a pomalu kráčela vodou zase až zpátky pod Vyšehrad. Ryby před ní zděšeně prchaly, ať byly velké nebo malé, ať šlo o štiky, pstruhy, okouny nebo mřenky. Kachny odletěly a vrátily se až za mnoho dní, žáby zmizely dokonce na celý měsíc. Následující dny měli rybáři sítě zoufale prázdné, a tak si alespoň vyprávěli, že je zase navštívila dávná pohanská bohyně, aby se podívala, jak žijí zdejší lidé dnes.

3. JEVANSKÉ RYBNÍKY

(střední Čechy)

Už jenom vyslovení názvu „Jevany“ s sebou přináší závan minulých časů, kdy movitější Pražané vlastnili v jevanském katastru opulentní sídla. Obývat v Jevanech vilu patřilo k dobrým mravům úspěšných lidí továrníky počínaje a umělci konče. Znamé letovisko leží jihozápadně od Kostelce nad Černými lesy a podstatnou součástí této oblíbené (nejenom) rekreační oblasti je soustava osmi větších a několika dalších, i když menších rybníků na Jevanském potoce. Je jich tu na malé ploše poměrně hodně a všechny ve společném duchu působivě dokreslují romantický ráz krajiny, v níž našla zalíbení už prvorepubliková honore.

První písemná zmínka o Jevanských rybnících pochází z roku 1445, kdy došlo k dělení majetku po zemřelém Janu ze Smržova. V této souvislosti byl zmíněn jednak Jevanský rybník, jednak další tři rybníky v okolí Vyžlovky. Zdejší rybníční soustava však byla vybudovaná až v průběhu 16. a 17. století. Další významnou událostí, i když nepříliš pozitivní, byla povodeň v roce 1810. Tehdy se protrhlo několik hrází menších rybníků a voda poničila celou pracně vybudovanou soustavu. Tenkrát dopadl nejhůř chudák Šachovec, který se dočkal obnovy až v roce 1949.

Současná rybníční kaskáda na jevanském potoce začíná u obce Mukařov rybníkem Požár, do kterého přitéká také Louňovický potok, a oba toky společně pokračují k Louňovickému rybníku. Následuje rybník Pařez. Jeho úsměvný název má pravděpodobně souvislost s lesem, který byl v těchto místech vykácený, aby zde mohl být založený rybník. V jeho bezprostřední blízkosti leží Vyžlovský rybník, krátce Vyžlovka, s hezkým přírodním koupalištěm na severním břehu a přírodní rezervací Voděradské bučiny na jihu. Poklidnou atmosféru si lze vychutnat během příjemné procházky, stačí se držet červené turistické značky.

Po Vyžlovce následuje menší rybník Nohavička, odkud potok spěchá dál jihovýchodním směrem a napájí rybníky Jan a Švýcar. Švýcarsko už nějaký čas patří k zemím s vysokou životní úrovní, a tak jistě není

náhodou, že největší kumulace honosných sídel vznikla právě tady a místní vilová čtvrť zejména v minulém století hýřila samými vážnými jmény. Voda však nemá stání a nezávisle na pomíjivých lidských hodnotách plyne dál, aby se na chvíli ztratila v rozlehlém Jevanském rybníku (s oblíbeným koupalištěm nedaleko hráze), a potom plynula k dalším rybníkům, jako by nikdy neměla dost. Z větších rybníků už zbývá jen Šáchovec, Propast a Hruškov. Rybník Propast proslul v roce 1937, kdy se na jeho zamrzlé ploše konaly první české závody plochodrážních motocyklů na ledové ploše. Jezdci křižovali klidně i devadesátikilometrovou rychlostí ledovou hladinu těžce zkoušeného rybníka na motocyklech, jejichž pneumatiky byly poseté hřebíky, aby to neklouzalo.

Nedílnou součástí Jevanských rybníků je chov ryb a v podzimním čase, kdy vodomilní a koupánichtiví rekreatanti definitivně zmizí, se tady konají výlovy. Je to nevšední zážitek, který se odehrává v blízkosti české metropole, co by kamenem dohodil, a tak se těší značné pozornosti. Na sádkách u hráze Jevanského rybníka je možné čerstvé ryby zakoupit, stačí se rozhodnout, jestli se zájemce spokojí s kaprem, nebo si dopřeje exkluzivní štika, lahodného candáta či nevšedního sumce.

Ale právě poslední jmenovaná ryba nebyla v dřívějších dobách na talířích Čechů ničím výjimečným, stačí zalistovat dobovými kuchařkami. Anastasie B. Seidlová píše, že nejlepší je mladý sumec, který váží asi 14 kilogramů a je chutný zejména od srpna do dubna. Seidlová doporučuje sumce nasolit, nechat odležet a poté péct nasucho se šalvějí, pepřem, novým kořením a zázvorem, což lze dochutit ještě drobně nasekanou citronovou kůrou.³ Oblíbený byl rovněž špikovaný sumec, který se dusil spolu s telecím masem a nakrájenou šunkou, petrželí a pažitkou, zalitý bílým vínem, z čehož je patrné, že naši předci dobře věděli, jak žít. Důmyslná a dodnes malebná oblast Jevanských rybníků je toho důkazem.

³ Anastasie B. Seidlová: *Kuchařka Jitřenky*, sepsáno v letech 1889–1909.

4. AMERIKA

(Český kras, střední Čechy)

Amerika je vzdálený svět na opačném konci Atlantického oceánu neboli rozlehlá členitá pevnina čítající severní, střední a jižní část, Amerika je styl, Amerika je koktejl, Amerika je v přeneseném slova smyslu označení pro Spojené státy americké, Amerika je román Franze Kafky z roku 1927..., a našlo by se ještě mnoho dalších významů, ale v našich zeměpisných šířkách je Amerika především soustava jámových vápencových lomů, vzájemně propojených podzemními štolami. Tyto chodby jsou dlouhé, spletité a nebezpečné.

K lomům Amerika patří zejména Velká Amerika, Malá Amerika a lom Mexiko, a potom mnoho dalších lomů v lesích, které jsou však menší a méně známé (Kanada, Liščí lom, Želva, Modlitebna, Podkova, Jižní kříž, Soví ráj, Supí lom a další). Najdeme je poblíž obce Mořina v okrese Beroun, pro někoho spíše na Karlštejnsku.

Lomy vznikly už v 19. století, především pro potřeby kladenských železáren a oceláren. Vápenec, vytěžený v těchto dolech, se používal jako struskotvorné činidlo při výrobě surového železa a jako zásadité činidlo při výrobě oceli. Byl tedy nepostradatelný k výrobě jako takové. Většina zdrojů uvádí jako počátek otevření lomů rok 1891, i když vlastní ložisko v prostoru nynějších lomů Amerika bylo otevřeno až v roce 1900. Název pochází od nedaleké usedlosti Kopanina, které se také říkalo Amerika. Směr těžby a dopravy vytěženého materiálu určil vznik dvou velkých lomů, které dostaly názvy Amerika a Kozolupy, přičemž lom Amerika byl rozdělený na dvě části, dnes pojmenované Velká Amerika a Mexiko. Lom Kozolupy pak tvoří východní část prvního jmenovaného.

Ke smutným momentům historie této lokality patří skutečnost, že v lomu Mexiko byl za druhé světové války umístěný pracovní tábor pro zločince – lom proto později dostal název „Trestanecký“. V letech 1945–1946 zde byli drženi v zajetí Němci, a v letech 1949–1953 tu fungoval jeden z nejhorších komunistických pracovních táborů nucených prací pro politické vězně. O nelidských podmínkách v táboře svědčí mimo jiné i fakt, že se mu začalo říkat „český Mauthausen“.

Těžba v lomech byla ukončena v 60. letech minulého století. Od té doby se lokalita stala nejen jakousi přírodní kuriozitou, ale především oblíbeným – i když ne zcela legálním – výletním místem, které vyhledávali běžní turisté stejně jako dobrodruzi, trampové i milovníci nudismu, kteří ochotně riskovali (až do konce 90. let), že se stanou cílem policejního zátahu. Pozornost přitahovaly pochopitelně také chodby v podzemí, se kterými je spojována nejznámější postava zdejší bohaté mytologie.

Jmenoval se Hans Hagen a podle pověsti to byl voják wehrmachtu, který se na konci druhé světové války během ústupu německé armády „jaksi zapomněl“, ale protože spojenecká vojska se neúprosně blížila, musel se urychleně někde schovat. Tím úkrytem se staly štoly vápencového dolu v lokalitě zvané Amerika. Hagen byl údajně vystrašený, zmatený, ztracený a dezinformovaný, a v nekonečných chodbách vlastně uvězněný. Skrýval se v temných hlubinách vlhkého podzemí několik dlouhých měsíců, možná i let. Pokud skutečně existoval, dodnes není úplně jasné, čím se živil a jak si jídlo obstarával. Je však zřejmé, že musel prožívat pravé peklo, zejména když nastala zima. Jakákoli lepší budoucnost, naděje na záchranu pro něj přestala existovat a do jeho duše se vplížila zoufalá bezmoc. Je proto pochopitelné, že z toho zešílel.

Hagen se začal bát každé známky vnějšího života a všichni, kteří mohli narušit jeho utajený poustevnický život, se stávali nežádoucími vetřelci. Postupem času se „zabydlel“ ve třetím patře západní části komplexu štol Malé Ameriky a stal se nejenom symbolem zla jako takového, ale i veškerého nebezpečí, které uzavřené štoly představovaly.

Poblíž údajného Hagenova úkrytu – konkrétně na křižovatce několika štol, kterou zaplavila podzemní voda a vzniklo tu malé jezírko – zůstal po hornících zavěšený kovový gong⁴, který kdysi sloužil jako zvuková signalizace. A protože lidská fantazie nezná mezí, lidé začali věřit, že pokud někdo omylem starý důlní gong rozezní, zdravý se z nepřehledného labyrintu podzemních chodeb nevrátí. A pokud by třikrát do gongu udeřil a zavolal zbloudilého německého vojáka jménem, jeho život by byl zpečetěn. Hagen v obavách o vyzrazení totiž každého takového opovážlivce bez milosti na místě zabije.

Dodnes se najdou lidé, kteří věří, že odvážlivci, kteří se vydali prozkoumat staré štoly a nevrátili se, skonali rukou šíleného Hageny...

⁴ Jedná se o repliku, originál je uložený v hornickém skanzenu Solvayovy lomy u Bubovic.

Ať už Hans Hagen opravdu existoval, nebo šlo o pouhý výplod lidské fantazie, ať to byl voják wehrmachtu, irský parašutista, který čekal na postup Pattonovy armády (ale nedočkal se), krutý dozorce z tamního pracovního tábora (který se obával pomsty) nebo obyčejný zločinec, který prchal před spravedlností, jedno je jasné – dnešním zájemcům o lokalitu lomů Amerika už žádný smrtící přízrak nehrozí, ani kdyby do starého důlního gongu mlátili ze všech sil. I když ne všechno, co se týká lomů Amerika, je uspokojivě vyřešeno; hlavní překážkou je patrně střet zájmů různých stran. Ale za všechny ty roky se přece jenom několik vstřícných kroků směrem k případným návštěvníkům učinilo; pomůckou zájemcům může být nejen řada oficiálně organizovaných prohlídek, ale i vyznačená žlutá turistická trasa. Má číslo 6161, měří pět kilometrů a vychází od Dubu sedmi bratří poblíž Karlštejna směrem k vyhlídce na západní straně lomu Malá Amerika. Dál pokračuje podél jižní strany zmíněného lomu a obchází areál lomů Mořina a Mexiko, na jehož východním konci lze odbočit k památníku politických vězňů, odkud je působivý výhled na tento neslavně proslulý lom. Turistická trasa pak pokračuje po severním okraji lomu Velká Amerika a končí v obci Mořina. Kdo má rád nenáročnou procházku s překvapivými výhledy, kouzlo opuštěných míst, průzračné vodní hlubiny zatopených lomů a kontrasty barev přírody, nebude zklamaný. I když i nadále Amerika zůstává objektem se zvláštním režimem a volný pohyb je zde pro veřejnost zakázaný.

5. LUŽNÍ SOUTOK

(soutok Labe a Vltavy, Mělník, střední Čechy)

Pokud bychom měli jmenovat české toky, které se v našem povědomí vyskytují nejmarkantněji, první místa by bezesporu obsadily řeky Labe a Vltava. První nás spojuje s mořem, a představuje tak jakýsi mezinárodní prostor, na který máme tak trochu právo a kam svým způsobem tak trochu patříme. Druhá spoluvytváří národní obraz země a stala se jedním ze symbolů české krajiny, který je srozumitelný a známý každému již od školních let. Na tomto místě není od věci citovat spisovatele, který dnes patří k národní tradici stejně jako Vltava:

„Ještě ji nikdo nezhudebnil do poslední její kapky, do jejího posledního skrytého úsměvu; ještě ji nikdo nenakreslil ani nenamaloval, nepopsal ani nezbánil tak, jak je, když se čistoučká třpytí v jarním slunci, světlá, zvučná, slavná, oblá a prostá, zcela dívčí v těchto mladých dnech, nebo když za soumraku vplouvá do Prahy, nekonečně modrá a třpytná atlasovými, brokátovými, žehavými odrazy světelné triumfální dráhy rozsvícené Prahy. Podívaná nad všechny podívané, krása krás, nejskvostnější půvab celé Prahy i s jejím nebem, s jejími paláci a zahradami a se vším všudy, co je tu krásy a podívané. A přece, ku podivu... třebaže vltavské parníčky jsou rok za rokem plnější, třebaže už nestačí v letních dnech návalu výletníků, třebaže výlet parníčkem se mění v nesnesitelnou tlačenicí místo klidného požitku, třebaže všechno roste – byť pomaleji, než by mělo –, vltavská flotila neroste. Ty tři čtyři směšné kafemlejny a dva tři větší kolové parníky, to je vše: jako před patnácti lety. Vltava v létě stala se mraveništem naháčů, hřištěm všech sportů, nejvděčnějším průduchem Prahy; ale vltavská flotila dřímá předválečným polospánkem. Načpak něčím hýbat. Nač se namáhat. Když doprava nestačí, tak tam nemusí nikdo jezdit.“⁵

Tak viděl Vltavu Karel Čapek v roce 1923, a v mnoha ohledech jsou jeho postřehy platné dodnes. Vltava, těhotná návalem turistů

⁵ Karel Čapek: *Obrázky z domova*, Československý spisovatel, 1953

TAJEMNÉ VODY ČECH, MORAVY A SLEZSKA

Magdalena Wagnerová

Fotografie Pavel Jeřábek a Magdalena Wagnerová

Odborný poradce PhDr. Josef Svitavský

Redakce Magdalena Žáčková

Sazba a grafická úprava Petr Sýkora

Vydal Pavel Jeřábek – Nakladatelství PLOT,

Bělohorská 10, 169 00 Praha 6, www.plotknihy.cz,
jako svou 441. publikaci

Tisk FINIDR, s.r.o.

Vydání první, Praha 2024

ISBN 978-80-7428-471-7